

VÝSKYT PŮVODCŮ FOMOVÉHO ČERNÁNÍ STONKU ŘEPKY NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY A JEJICH LOKALIZACE V NAPADENÝCH STONCÍCH

Leptosphaeria species causing phoma stem canker on winter oilseed rape in the Czech Republic, occurrence and stem colonization

Pavel RYŠÁNEK, Jana MAZÁKOVÁ, Jan URBAN, Miloslav ZOUHAR

Česká zemědělská univerzita v Praze

Abstrakt: Fomové černání stonku je významným onemocněním ozimé řepky. Mohou se na něm podílet dva různí patogeni, *Leptosphaeria maculans* a *L. biglobosa*. V letech 2007-2012 byl proto na území ČR proveden jejich rozsáhlý monitoring. Vzorky byly analyzovány pomocí PCR. V 1159 listových skvrnách odebraných na podzim byla *L. maculans* nalezena v 49 % a *L. biglobosa* v 19 %. V 32 % skvrn byli nalezeni oba patogeni. V bázích stonků 708 rostlin odebraných před sklizní bylo prokázáno, že podíl rostlin infikovaných *L. biglobosa* je vyšší (v průměru let 62 %) než u *L. maculans*. 40 % rostlin bylo přítom infikováno oběma patogeny. Tyto výsledky ukázaly, že zatímco na podzim je v listových skvrnách čtenější výskyt *L. maculans*, na jaře převládá ve stoncích *L. biglobosa*.

Klíčová slova: fomové černání stonku, ozimá řepka, *Leptosphaeria maculans*, *Leptosphaeria biglobosa*, PCR (polymerázová řetězová reakce)

Summary: Phoma stem canker is an important disease of winter rape. It may be caused by two related pathogens, *Leptosphaeria maculans* and *L. biglobosa*. A survey of them was conducted from 2007-2012. Samples were analyzed by PCR. Of the 1159 *Leptosphaeria* spp. infected leaf spots, 49 and 19% were detected as *L. maculans*- and *L. biglobosa*-infected, respectively, in case of single species-infected samples, whereas 32% corresponded to co-infection by both species. Altogether 708 bases of oilseed rape plants were also tested. The proportion of plants in which *L. biglobosa* DNA was amplified was greater (62% in average) than that of plants with *L. maculans* DNA and 40% of tested plants were found to be co-infected by both *L. maculans* and *L. biglobosa*. These results suggest that *L. maculans* is predominant species in autumn, while *L. biglobosa* is more successful species than *L. maculans* in colonization of oilseed rape tissues in later growth stages of plant in conditions of the Czech Republic.

Key words: phoma stem canker, oilseed rape, *Leptosphaeria maculans*, *Leptosphaeria biglobosa*, PCR (Polymerase Chain Reaction)

Úvod

Řepka je v současnosti jednou z nejvýznamnějších plodin pěstovaných v ČR. S její vysokou koncentrací na orné půdě však souvisí i stále větší problémy s patogeny a škůdci, kteří se za takové situace snadno šíří i přežívají z roku na rok. Jednou z nejvýznamnějších chorob je v současnosti fomové černání stonku. Na jeho vzniku se mohou podílet dva příbuzní patogeni, *Leptosphaeria maculans* a *L. biglobosa*. Dříve byli oba považováni za jediný druh, *L. maculans*. Nicméně už v té době byly pozorovány značné rozdíly v agresivitě různých skupin izolátů (patotypů) a rozdíly byly nalezeny i v jejich morfologii. Proto byly později oba druhy od sebe odděleny. Agresivnější izoláty zůstaly v druhu *L. maculans*, méně agresivní izoláty byly přeřazeny do nového druhu *L. biglobosa* (Shoemaker a Brun, 2001). Oba patogeni se v různém poměru vyskytují všude, kde se pěstuje řepka. Jejich biologie je obdobná. Přežívají v rostlinných zbytcích, kde se v průběhu léta formují plodnice s askosporami. Ty jsou během podzimu uvolňovány a šířeny větrem. Po dopadu na listy mladé řepky vyklíčí a způsobují jejich infekci. Na listech pak vznikají nekrotické skvrny. Ty jsou u *L. maculans* obvykle popisovány jako světlejší, bez tmavšího okraje, ale s množstvím pyknid. Naopak u *L. biglobosa* by měly být menší, tmavší s tmavým okrajem a s menším počtem pyknid (např. Koch et al., 1989; Kaczmarek a Jędrzycka, 2011). V této fázi jsou patogeni nekrotrofní.

Později dochází k latentnímu prorůstání jejich mycelia pletivem řápků do báze stonků a kořenového krčku. Toto je fáze biotrofní. V těchto částech potom přejdou oba patogeni opět do fáze nekrotrofní a způsobují zde nekrózy. V důsledku nich mohou rostliny vadnout, usychat a v nejhrošším případě dochází i k jejich lámání. Teoreticky by se *L. maculans* měla vyskytovat blíže báze stonku a způsobovat těžší formu onemocnění, zatímco *L. biglobosa* by měla napadat spíše výše položené části stonku a způsobovat jen mírnější povrchové nekrózy stonku (Koch et al., 1989; Johnson a Lewis, 1994). Podle předchozích zjištění se oba druhy liší i např. citlivostí k fungicidům (Eckert et al., 2010) a také v požadavcích na teplotu. *L. maculans* byla v předchozích studiích zjištěna spíše v teplejších oblastech a *L. biglobosa* spíše v oblastech chladnějších (Kaczmarek et al., 2012). Zatímco je známa řada genů rezistence proti *L. maculans*, u *L. biglobosa* je tato oblast zcela neprobádaná. Přestože je z hlediska výše uvedených rozdílných vlastností obou patogenů užitečné znát jejich zastoupení na určitém území, informace o jejich přítomnosti a rozšíření v ČR byly až dosud omezené. Jedinou podobnou studii omezeného rozsahu zveřejnili Jędrzycka et al. (1998). Cílem naší práce bylo tedy zjistit zastoupení obou patogenů na území ČR plošně i časově (podzim, jaro) a určit jejich podíl na příznacích na různých částech stonku napadených rostlin.

Rostlinný materiál

Monitoring probíhal v letech 2007-2012 v běžných komerčních porostech i na stanicích výzkumných ústavů. Vzorky listových skvrn byly odebrány na celém území ČR v průběhu října a listopadu. Stonky byly odebrány před sklizní řepky koncem června a začátkem července. Rostlinný materiál byl použit přímo v čerstvém stavu, nebo byl vysušen při laboratorní teplotě a uskladněn pro pozdější rozbory. Stonky byly rozděleny po 4-5 centimetrech na 4 části: horní část stonku, báze stonku, kořenový krček a horní část kořene.

Extrakce DNA a PCR

Listové léze byly rozdrceny v třecí misce za přítomnosti tekutého dusíku a segmenty stonku byly v suchém stavu nahrubo rozemlety pomocí kulového mlýnu Retsch a potom ještě najemno rozdrceny v třecí misce. Extrakce DNA byla provedena za použití CTAB pufru (1% CTAB, 50mM Tris-HCl (pH 8.0), 0.7 mM NaCl, 10 mM EDTA, a 20 mM merkaptotetanol). Pro rozlišení obou druhů byly použity primery specifické pro *L. maculans* HV17S/HV26C a primery WV17S/5.8C specifické pro *L. biglobosa* (Mahuku et al., 1996).

Výsledky a diskuze

Celkem bylo v letech 2007-2012 odebráno 1894 vzorků rostlin různých odrůd řepky ze 13 krajů a 152 lokalit. Z toho bylo 1132 vzorků listů s celkem 1454 analyzovanými skvrnami. Dále bylo odebráno 708 bází stonků, z nichž bylo připraveno celkem 2635 analyzovaných vzorků (kořen, kořenový krček, spodní část stonku, horní část stonku).

Ve skvrnách analyzovaných PCR byla samotná *L. maculans* zjištěna v 567 případech, samotná *L. biglobosa* v 223 případech a směná infekce byla prokázána v 369 případech. DNA *L. maculans* byla identifikována v 64 % listových skvrn. Z toho bylo 61 % případů samotné *L. maculans* a 39 % případů směsné infekce oběma patogeny. DNA *L. biglobosa* byla zjištěna v 41 % skvrn, z nichž 38 % bylo infikováno samotnou *L. biglobosa* a 62 % bylo spojeno s oběma patogeny. Ve 20 % skvrn nebyl zjištěn žádný z hledaných patogenů. Je tedy možné, že byly způsobeny např. *Alternaria* spp., ale determinace tohoto patogena nebyla provedena, takže původ těchto skvrn zůstává nejasný.

Z 2635 analyzovaných vzorků stonků byla samotná *L. maculans* prokázána v 5 % a samotná *L. biglobosa* v 35 %. Celkem 15 % vzorků obsahovalo oba patogeny a naopak 43 % segmentů stonku neobsahovalo ani jednoho z nich. Ze 169 segmentů obsahujících pouze *L. maculans* bylo 24 % horní části stonku, 25 % spodní části stonku, 33 % kořenového krčku a 18 % horní části kořene. Z 925 vzorků obsahujících pouze *L. biglobosa* bylo 28 % horní části stonku, 31 % spodní části stonku, 26 % kořenového krčku a 15 % horní části kořene. Ze 401 vzorků obsahujícího oba patogeny bylo 15 % horní části stonku, 18 % spodní části stonku, 41 % kořenového krčku a 18 % horní části kořene. Naše výsledky se tedy neshodují s dřívějšími informacemi o tom, že *L. maculans* převládá na bázi rostlin, zatímco *L. biglobosa* by měla být spíše výše na stonku (např. Johnson a Lewis, 1994). Z 1495 stonkových segmentů, které obsahovaly jednoho nebo oba patogeny, bylo v průměru 62 % infikovaných *L. biglobosa*

buď samostatně, nebo ve směsné infekci. V jednotlivých letech 2007-2012 to bylo 79, 43, 54, 75, 69 a 63 % segmentů. Až na výjimky tedy *L. biglobosa* v bázích stonků převládá. Příčina změny v poměru četnosti výskytu *L. maculans*/*L. biglobosa* mezi podzimem a jarem není zcela jasná. Teoreticky by se sice dala vysvětlit deklarovanou nižší citlivostí *L. biglobosa* k fungicidům (Eckert et al., 2010; Huang et al., 2011), ale v našich pokusech jsme žádné podstatné rozdíly v citlivosti obou patogenů neprokázali (Mazáková, nepublikované výsledky). Jedno z vysvětlení lze najít v různém počtu dnů vhodných pro uvolňování spor obou hub na podzim. Spory *L. maculans* byly ve vzduchu zachyceny lapačem spor častěji, než spory *L. biglobosa* (Kaczmarek et al., 2009). Dalším důvodem může být i to, že některé odrůdy jsou proti *L. maculans* částečně rezistentní, takže její přechod do stonku nemusí být úspěšný.

Společný výskyt obou patogenů byl prokázán ve všech 13 krajích, kde byly vzorky odebrány. Z lokalit, kde byl odebrán více než jeden vzorek listů, byl prokázán společný výskyt na 79 (69 %) z nich. Na 36 lokalitách byla nalezena pouze *L. maculans* a na 5 lokalitách pouze *L. biglobosa*. Společný výskyt obou patogenů byl prokázán i na 86 (87 %) lokalitách, kde byly odebrány stonky. Samotná *L. biglobosa* byla nalezena na 13 lokalitách, zatímco *L. maculans* nebyla samostatně nalezena vůbec. Na území ČR tedy není pozorovatelný žádný posun v podílu obou druhů v závislosti na poloze kraje, jak tomu bylo např. v Polsku nebo v Německu, kde *L. maculans* převažuje v teplejších jižních částech a *L. biglobosa* v chladnějších částech severních (Kaczmarek et al., 2012; Thürwächter et al., 1999). My jsme zjistili převahu *L. maculans* nejen na teplé jižní Moravě, ale i v chladnějších okresech Liberec a Jeseník. I přes deklarovanou nižší škodlivost *L. biglobosa* u jednotlivých rostlin (Koch et al., 1989; Johnson a Lewis, 1994) může tento patogen být v ČR celkově významnější díky četnějšímu výskytu na stoncích před sklizní.

Použitá literatura

- Eckert, M. R., Rossall, S., Selley, A., & Fitt, B. D. (2010). Effects of fungicides on in vitro spore germination and mycelial growth of the phytopathogens *Leptosphaeria maculans* and *L. biglobosa* (phoma stem canker of oilseed rape). *Pest Management Science*, 66(4), 396–405.
- Huang, Y. J., Hood, J. R., Eckert, M. R., Stonard, J. F., Cools, H. J., King, G. J., Rossall, S., Ashworth, M. & Fitt, B. D. (2011). Effects of fungicide on growth of *Leptosphaeria maculans* and *L. biglobosa* in relation to development of phoma stem canker on oilseed rape (*Brassica napus*). *Plant Pathology*, 60(4), 607–620.
- Jedryczka, M., Lewartowska, E., Plachka, E. & Ziman L. (1998). Badania nad struktur populacji grzyba *Leptosphaeria maculans* na Morawach i w zachodniej Słowacji. *Rosliny Oleiste*, XIX, 475–486.
- Johnson, R. D., & Lewis, B. G. (1994). Variation in host range, systemic infection and epidemiology of *Leptosphaeria maculans*. *Plant Pathology*, 43(2), 269–277.
- Kaczmarek, J., & Jędryczka, M. (2011). Characterization of two coexisting pathogen populations of *Leptosphaeria* spp., the cause of stem canker of Brassicas. *Acta Agrobotanica*, 64(2), 3–14.
- Kaczmarek, J., Jędryczka, M., Fitt, B. D., Lucas, J. A., & Latunde-Dada, A. O. (2009). Analyses of air samples for ascospores of *Leptosphaeria maculans* and *L. biglobosa* by light microscopy and molecular techniques. *Journal of Applied Genetics*, 50(4), 411–419.
- Koch, E., Badawy, H. M. A., & Hoppe, H. H. (1989). Differences between aggressive and non - aggressive single spore lines of *Leptosphaeria maculans* in cultural characteristics and phytotoxin production. *Journal of Phytopathology*, 124(1), 52–62.
- Mahuku, G. S., Hall, R., & Goodwin, P. H. (1996). Co-infection and induction of systemic acquired resistance by weakly and highly virulent isolates of *Leptosphaeria maculans* in oilseed rape. *Physiological and Molecular Plant Pathology*, 49(1), 61–72.
- Shoemaker, R. A., & Brun, H. (2001). The teleomorph of the weakly aggressive segregate of *Leptosphaeria maculans*. *Canadian Journal of Botany*, 79(4), 412–419.
- Thürwächter, F., Garbe, V., & Hoppe, H. H. (1999). Ascospore discharge, leaf infestation and variations in pathogenicity as criteria to predict impact of *Leptosphaeria maculans* on oilseed rape. *Journal of Phytopathology*, 147(4), 215–222.

Kontaktní adresa

Prof. Ing. Pavel Ryšánek, CSc. Katedra ochrany rostlin, ČZU v Praze, Kamýcká 129, 165 00 Praha Suchbát, rysanek@af.czu.cz

Tato práce byla financována z projektů NAZV QJ1310227 a QH81127.